

David Colmer

De vertaler als beginneling

David Colmer (1960) werd geboren in Australië, als achtste kind in een gezin van tien. Hij studeerde medicijnen, maar verruilde in zijn vierde jaar de universiteit voor reizen en werken in Azië. Hij woonde daarna ook nog in Londen en Berlijn. In 1991 vestigde hij zich in Amsterdam. Hij leerde Nederlands en werd vertaler. Hij vertaalt romans, poëzie en kinderliteratuur en heeft meerdere prijzen gewonnen, waaronder de IMPAC Dublin Literary Award en de Independent Foreign Fiction Prize, beide samen met Gerbrand Bakker, en de Vondel Translation Prize voor zijn vertaling van De helaasheid der dingen van Dmitri Verhulst. Hij vertaalde poëzie van onder meer Hugo Claus, Cees Nooteboom, Annie M.G. Schmidt en Martinus Nijhoff (Awater), de Dolfje Weerwolfje-reeks van Paul van Loon en cartoons van Gummbah. Zelf debuteerde hij in 2003 met de roman Lew, vertaald door Peter Bergsma, die ook dit verhaal vertaalde en zijn vertaling voor deze publicatie licht bewerkte. 'De vertaler als beginneling' verscheen oorspronkelijk in de Nieuwsbrief Letteren van juni 2006.

David Colmer

De vertaler als beginneling

Het overkomt je regelmatig: je hebt net de presentexemplaren van je laatste vertaling ontvangen, je scheurt de envelop open, rukt er een boek uit, slaat het op goed geluk open en je oog valt onmiddellijk op een joekel van een drukfout. Tenminste, als je geluk hebt is het een drukfout. Het kan ook een flagrante vertaalfout zijn of een zin die zo lelijk is dat je hem nog niet op een pak pasta zou willen zetten. Ik geef het zonder schaamte toe: ik treed mijn pas verschenen vertalingen met veel angst en beven tegemoet. Maar stel dat het om een vertaling gaat waarvoor dit alles niet geldt? Stel dat het om een ongepubliceerde vertaling gaat van lang geleden?

In oktober 2005 kreeg ik een e-mail van een literair agent met de mededeling dat een gerespecteerd onlinetijdschrift mijn vertaling van een Nederlands-Surinaams kort verhaal wilde plaatsen. Na jarenlange inspanningen ten behoeve van de auteur mocht deze toezegging als een bescheiden doorbraak worden beschouwd; een optimist zou er zelfs een voet tussen de deur van de notoir moeilijke Engelstalige markt in kunnen zien. Ik wilde het tijdschrift graag toestemming geven om mijn vertaling te gebruiken, maar op één voorwaarde. Omdat het een vertaling uit 1993 was, stond ik erop de tekst eerst te mogen herzien.

Twaalf jaar is voor iedereen lang geleden, maar om die twaalf jaar in het juiste perspectief te plaatsen wat mij als vertaler betreft, moet ik erop wijzen dat ik in 1993 pas een jaar of twee in Nederland woonde en Nederlands sprak. Ik was eind 1992 met vertalen begonnen en in 1993 zou het nog jaren duren voordat ik regelmatig werk had als literair vertaler. Als je een vertaalloopbaan met een schoolopleiding vergelijkt, had ik in 1993 net zo'n beetje mijn draai gevonden op de basisschool.

Net als het herlezen van dagboeken is het bekijken van oud werk een van die in theorie leerzame dingen waar mensen bijna nooit echt aan toe komen. In dit geval had ik geen keus, dus hoe is het gegaan? Wat heb ik ervan geleerd? Was het werkelijk leerzaam?

Bij het doorvlooiën van de oude vertaling vielen mij verschillende dingen op. De interpunctie, bijvoorbeeld, was spaarzaam, op het minimalistische af. Niet veel komma's. Hieruit sprak mijn eigen interpunctiesmaak voordat ik in het gezelschap van redacteurs en correctors kwam te verkeren. Het kon ook zijn bepaald door het land waar ik vandaan kom, Australië: voor zover ik heb leren schrijven, heb ik het daar geleerd. Als ik cynisch zou willen zijn, zou ik kunnen zeggen dat ik in mijn jeugd interpunctie als iets moeilijk beschouwde dat maar het beste vermeden kon worden. Te veel interpunctie zag ik in die tijd waarschijnlijk als een ouderwets stijlkenmerk. Later, toen ik voor Amerikaanse uitgevers ging werken en met Amerikaanse stijlgidsen begon te worstelen, vroeg ik me onwillekeurig af of Amerikaanse schrijvers

soms per komma werden betaald. Tegenwoordig werk ik voornamelijk voor Britse uitgevers en probeer ik het evenwicht te bewaren tussen klaarheid en knoeiboel.

Ook het woordgebruik was merkbaar anders dan mijn huidige stijl. Het was rijk aan variatie maar formeler, literairder misschien. Er stonden zelfs woorden in waarvan ik me niet kon voorstellen dat ik ze in deze context had gebruikt. Had een redacteur die er misschien in een later stadium in gesmokkeld? Ik checkte de Word Perfect-versie van mijn oude computer, en ze stonden er echt. *Spectacles* voor ‘bril’, godbetert! Had ik dat echt geschreven? Het ging hier niet om het uitdrukken van klassenbewustzijn, Brits of anderszins, en bovendien klinkt het woord gewoon hopeloos ouderwets. Ik hoor mijn grootvader niet eens *spectacles* zeggen in plaats van *glasses*, en die is in 1981 doodgegaan. (Kun je nagaan!) Tegenwoordig strooi ik waar mogelijk graag pittige Angelsaksische woorden door mijn vertalingen, maar mijn aanvankelijke vertaling van dit verhaal neigde onmiskenbaar naar een latinistischer vocabularium en een intellectueler register.

De woordkeus van mijn vertaling diende uiteraard gerechtvaardigd te worden door de woordkeus van het origineel, maar net als veel beginnelingen overschatte ik de moeilijkheidsgraad van de oorspronkelijke tekst. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat ik in 1993 het meeste Nederlands nog erg gecompliceerd vond, maar dat had meer met mijn gebrek aan kennis van de taal te maken dan met enig stilistisch kenmerk van de brontekst. Deze neiging om dingen als moeilijker te beschouwen dan ze waren, zette me aan tot een overdreven formeel taalgebruik dat het sterkst tot uitdrukking komt wanneer een personage met pompeuze trekjes zinnen van haar favoriete auteurs citeert, zoals:

‘Negerschap is als bloeiende vanille, hoog in de bomen van het bos. In wijde omtrek laat de geur niemand los.’

wat ik vertaalde als:

‘Negritude is like flowering vanilla, high in the jungle trees. Still far away, the odour greets us, while carried on the breeze.’

Ik vind dat nog steeds niet slecht (hoewel iets minder aforistisch dan het Nederlands), maar op andere plekken hield ik diezelfde toon aan, misschien wel geïnspireerd door de literaire smaak van het personage, en ging ik veel te ver in mijn pogingen om haar een pretentieuze stem te geven. Bij de revisie van de vertaling heb ik geprobeerd dit te beteugelen, bijvoorbeeld door het veel te hoogdravende woord *edification* in *education* te veranderen.

Een ander duidelijk kenmerk van de oude vertaling is een neiging tot breedvoerigheid, mede omdat ik te dicht bij het Nederlands was gebleven. Ik vertaalde

‘... een hoge haag van bloeiende koffiemamabomen wier beschermende schaduw ooit over een koffie-aanplant viel...’

aanvankelijk als:

‘...a tall hedge of flowering coral trees, whose shadows once fell protectively over the rows of coffee...’

maar veranderde dat in:

‘...a tall hedge of flowering coral trees, which once shaded rows of coffee...’

Als beginneling was ik duidelijk op het verkeerde been gezet door de onbetrouwbare vriend ‘schaduw’ en te schuchter om mijn voordeel te doen met de waaier van betekenissen van het Engelse werkwoord *to shade*; kleine zondes misschien, maar het cumulatieve effect is aanzienlijk en het financiële voordeel van het toegenomen aantal woorden (vertalers in het Engels worden naar rato van het aantal woorden van de doelttekst betaald) weegt niet op tegen de stilistische schade.

Toen ik naar dat geweldige woord ‘koffiemamabonen’ keek, realiseerde ik me hoe de praktijk van het vertalen de afgelopen tien jaar was veranderd en hoe moeilijk het in 1993 nog was om dat soort dingen in het Engels te vinden. Ik herinner me nog vaag dat ik de openbare bibliotheek op de Prinsengracht heb uitgekamd om Engelse boeken over de koffieteelt te vinden. Nu hoefde ik alleen mijn dikke *Van Dale* maar op te slaan voor de plantkundige naam (*Erythrina glauca*) en de zoekopdracht *erythrina* in te voeren in de *Random House Websters Unabridged Dictionary* op mijn harde schijf, en binnen dertig seconden kwam ik op hetzelfde uit: *coral tree*. Ik was eigenlijk wel aangenaam verrast dat ik daar twaalf jaar geleden achter was gekomen, al sluit ik niet uit dat een tropische-bomendeskundige me naar aanleiding van dit artikel zal laten weten dat ik er beide keren naast zat.

Nu ik internet tot mijn beschikking had, was ik in staat om een heleboel problemen alsnog op te lossen en een flink aantal vertaalkeuzes te verbeteren. Ook was het vreselijk leuk om het in het verhaal gebruikte Sranan, het Surinaamse Creools, te ontcijferen. Ik leerde dat *hebi* ‘zwaar’ betekent en dat *hebies*, daarop voortbordurend, voor ‘problemen’ staat. Een *setigon* is ‘een val met een geweer’, en nu begreep ik wat de auteur bedoelde toen hij een autoportier ‘kort en krachtig’ dicht liet slaan, ‘als het geluid van een *setigon*.’

Behalve dat ze mijn loze nieuwsgierigheid bevredigden, hielpen de moderne bronnen me ook om nieuwe, onverwachte vertaalopties te ontdekken, vooral waar het om specifiek Surinaamse elementen ging. In mijn eerste vertaling had ik het Srananse woord *pakira* eenvoudigweg herhaald, maar nu ik wist wat het betekende verving ik het door zijn Engelse neefje *peccary*. Een *peccary* is een van die dieren waarvan Engelstaligen buiten Amerika wel hebben gehoord, maar die ze niet echt kunnen beschrijven. Door de Engelse naam te gebruiken wordt het verhaal naar mijn smaak toegankelijker voor de Engelstalige lezer en krijgt het nog meer couleur locale. Ook ontdekte ik alternatieve (of gemoderniseerde) spellingen van Srananse woorden, wat me bijvoorbeeld deed besluiten *bigi yari* te gebruiken in plaats van het *bigie jarie* van

de auteur. Behalve dat de moderne spelling voor een Engelstalige makkelijker uit te spreken is, worden de Engelse wortels van sommige woorden duidelijker zichtbaar.

Niet alle informatie die ik op het net heb gevonden heeft de herziene versie van de vertaling gehaald. Ik deed nader onderzoek naar het *warapa*, *trapoen*, *koebi* dat de visverkoper roept, maar vond geen overtuigend alternatief. Hoewel internet- en computerverwijzingen het zoeken vaak enorm bekorten, maken ze het ook makkelijker om onderzoek te gaan doen naar minder dringende aspecten van de vertaling. Omdat het zoveel verleidelijker wordt om je in obscure en misschien irrelevante aspecten te verdiepen, bieden ze volop gelegenheid om de elders bespaarde tijd weer te verdoen, maar dat ze de kwaliteit van de vertaling binnen de beschikbare tijd helpen verbeteren staat voor mij als een paal boven water.

Zonder dat ik nu een lijst met onbeduidende maar gênante vertaalfouten ga geven, lijkt hiermee het meeste over de herziening van mijn vertaling wel gezegd. Het kostte me tien uur werk (voor een verhaal van vierentwintig bladzijden) en ik heb uiteindelijk in ongeveer twee derde van de zinnen kleine of grote veranderingen aangebracht. Al doende kreeg ik steeds meer begrip voor de problemen waarmee onervaren vertalers kampen (als je al geen medelijden met jezelf hebt, met wie dan wel?), en uiteindelijk had ik er alle vertrouwen in dat de Engelse versie van het korte verhaal een stuk beter was geworden. Wat mij betreft mocht het nu online.

Tegelijkertijd wist ik niet precies hoe de tijdschriftredacteurs zouden reageren. Zij hadden de vertaling tenslotte al geaccepteerd. Sterker nog, ze hadden deze verkozen boven andere vertalingen van het werk van dezelfde auteur. Zouden de redacteurs de grondige herziening niet als een verwijt beschouwen, een suggestie dat ze nog geen goede vertaling zouden herkennen als ze erover struikelden? Zouden zij het zo ook beter vinden, of zouden ze de voorkeur geven aan de wat stuntelige literaire stijl van de vorige versie? Had ik er inderdaad een beduidend betere vertaling van gemaakt, of was ik er alleen maar in geslaagd mezelf als een neurotische perfectionist te ontmaskeren? Zou het blad de nieuwe versie van het verhaal zelfs wel accepteren?

De literair agent deelde sommige van deze twijfels kennelijk, want ze vroeg me, met de bedoeling om moeilijkheden te voorkomen, om op één simpel maar belangrijk punt toe te geven en de titel ongewijzigd te laten. Ze legde de nieuwe versie onder de oude titel voor en twee weken later werd die zonder commentaar of correspondentie gepubliceerd. In plaats van antwoord op mijn vragen te krijgen, werd ik met een nieuwe vraag geconfronteerd, de allerdeprimerendste die je over een vertaling kunt stellen: heeft iemand het eigenlijk wel gelezen?